

L'Estat espanyol, cap al federalisme i el multilingüisme?

BERNAT JOAN I MARI

Transformar una maquinària político-burocràtico-institucional com l'Estat espanyol, de rànica tradició centralista, paleojacobina i assimilacionista en quelcom una mica més democràtic i respectuós amb la pluralitat, resulta, com a mínim, una tasca titànica. D'un primer intent –portat a terme amb un escàs consens social, des de l'àmbit acadèmic i amb poc suport polític– de convertir l'Estat espanyol en un model lingüístic igualitari, ens en quedà, a tots els qui hi vàrem participar, la sensació que hi ha vies més fàcils per aconseguir la plena normalitat per a la llengua catalana.

Iruñean Sortua

Iruñean Sortua fou una associació de sociolingüistes, planificadors lingüístics i gent interessada en el desenvolupament de totes les llengües i cultures que, si no ho record malament, va organitzar un únic congrés, a Getxo (Biscaia), l'any 1984. D'aquell primer congrés (Hizkuntza Minoritzatuen Biltzarre Elkartea) en va sortir la proposta d'articular un Model Lingüístic Igualitari per a l'Estat espanyol. Pel que fa a l'esfera política, el congrés només va tenir el suport clar del govern del País Basc, aleshores presidit per Carlos Garaikoetxea.

Malgrat la producció de propostes, les línies d'investigació que varen sorgir de la trobada de Getxo i les energies que es varen posar en comú per tal de desencallar el problema de la desigualtat lingüística a l'Estat espanyol i les dificultats pel que fa als diferents processos de normalització lingüística, tot plegat va passar amb més pena que glòria. La qüestió no va tenir cap ni una incidència a Espanya (a una distància galàctica, que impossibilita a l'opinió pública de poder entendre les coses més elementals pel

Bernat Joan

FOTO: Arxiu LN

que fa a models de política lingüística) i tampoc no en va tenir a Catalunya-Principat, perquè aleshores l'administració Pujol preferia passar de puntetes per sobre tot el que fos conflictiu i anar «fent país». És possible que, tècnicament, en aquell moment fos difícil fer res de diferent. I, en qualsevol cas, hom podia considerar, s'hi estigui d'acord o no, una imprudència intentar una reforma tan a fons a l'Estat espanyol.

Models igualitaris possibles

Existeix més d'una possibilitat d'establir un model lingüístic igualitari en un estat determinat. La diferència entre els possibles models lingüístics igualitaris depèn del criteri que s'adopti per a establir l'oficialitat lingüística. Tenim dos criteris usats habitualment en diversos estats (criteris que, en un model lingüístic igualitari, s'exclouen mútuament): el cri-

teri de personalitat i el criteri de territorialitat.

Segons el criteri de personalitat, un determinat ciutadà, una persona concreta, pot usar la seua llengua, en les relacions amb l'administració, en tot el territori estatal. Això implica, naturalment, que l'administració ha de proveir els mitjans necessaris perquè, en el conjunt de l'Estat, tots els ciutadans puguin ser atesos en les diferents llengües que l'Estat consideri oficials. Habitualment, el criteri de personalitat només ha estat utilitzat en estats amb llengües del mateix tronc lingüístic (per exemple, quan txecs i eslovacs compartien un mateix Estat, a Txecoslovàquia, ambdues llengües eren oficials de l'Estat i el criteri d'oficialitat era la personalitat, però el txec i l'eslovac són dues llengües de la mateixa família lingüística, tant o més pròximes entre elles del que ho puguin ser, per exemple, el català i l'italià).

En altres estats on s'usa el criteri de personalitat es produeix una d'aquestes dues circumstàncies: o bé es tracta de llengües molt pròximes estructuralment, o només hi ha dues llengües oficials; o fins i tot ambdues coses, com en el cas esmentat. No hi ha cap cas de model lingüístic igualitari segons el criteri de personalitat amb més de dues llengües i amb llengües procedents de diferents famílies lingüístiques. La causa, òbviament, són les dificultats a l'hora d'establir un model lingüístic d'aquestes característiques.

Segons el criteri de territorialitat, cada llengua és oficial en exclusiva dins el seu propi territori i totes són considerades oficials per part de l'Estat. Seguint aquest criteri, també tots els ciutadans són tractats segons el mateix paràmetre, però es pren com a punt de referència el territori lingüístic. Aquest és el criteri que s'ha se-

guit, per exemple, a Bèlgica, on es parlen dues llengües germàniques i una de romànica. El criteri de territorialitat garanteix, així mateix, una bona integració sociolingüística de les persones procedents d'altres llocs, dins cadascuna de les comunitats lingüístiques.

L'Estat espanyol: entre la tradició jacobina i la força de les nacions

Ho ha escrit Salvador Cardús, el nostre sociòleg més destacat: la història del conflicte nacional a l'Estat espanyol (entre l'Estat espanyol i les nacions sense estat: Galícia, Euskadi, els Països Catalans...), i, per extensió, la història del conflicte lingüístic en aquesta part del món, és la història de dues impotències. Per una banda, tenim la impotència de l'Estat espanyol per esdevenir un Estat cohesionat i uninacional, unilingüe i unicultural (com ja ha esdevingut, per exemple, l'Estat francès). Hem de constatar que els espanyols, després de gairebé tres-cents anys de dominació política, d'implantació de dictadures genocides, de decrets i prohibicions, d'intents sistemàtics d'anorreament de la llengua, la cultura i la nació catalanes, no se n'han sortit. Existeix, doncs, l'evident impotència de l'Estat espanyol per a diluir-nos en la gran Castella.

Per l'altra banda, emperò, també hem de constatar la impotència de la Nació Catalana d'esdevenir una nació normal dins el conjunt de les nacions europees (i, paral·lelament, la impotència dels catalans a l'hora de normalitzar plenament la nostra llengua nacional, normalització que, al nostre entendre, sols és possible en el context de plena llibertat nacional). Nosaltes, malauradament, tampoc no ens n'hem sortit.

La tradició política de l'Estat espanyol –i, per tant, inevitablement, la cultura política d'una part molt important de l'opinió pública espanyola– resulta ahlèrgica a la pluralitat cultural, lingüística i nacional. Durant segles, els poders de l'Estat han treballat àrduament –usant armes sovint ben poc legítimes– per liquidar les llengües i cultures diferents de l'única que fins

ara l'Estat ha considerat plenament com a pròpia. Però la comunitat lingüística catalana ha creat també els propis mecanismes de defensa, que han impedit que els objectius de la majoria de les forces polítiques de l'Estat es poguessin dur a terme.

Quan un estat té una tradició jacobina i centralista com la que presenta l'Estat espanyol resulta molt difícil, per

ben intencionats que puguin ser una part dels governants, en un moment determinat, de dur-hi a terme canvis substancials. Qualsevol micarella, en aquestes circumstàncies, pot semblar un canvi d'unes dimensions impressionants. Però aquests canvis, naturalment, vénen forçats per l'existència d'unes comunitats lingüístiques i nacionals que no estan disposades a desaparèixer, a homogeneïtzar-se a través de la llengua i de la cultura dominants.

Exigències mínimes, programes màxims

Segons els punts de vista, allò que per als uns poden ser només exigències mínimes, per als altres esdevenen projectes maximalistes. Per a qualsevol model lingüístic igualitari, és obvi i elemental, per exemple, que no es pot ser jutge als Països Catalans sense dominar fluidament la llengua catalana o que ningú no pot ocupar un càrrec públic sense dominar la llen-

gua del país... Mentre a Espanya es demana un coneixement fluid de l'espanyol a un immigrant de qualsevol part del món que vulgui nacionalitzar-se espanyol, resulta que al País Valencià, al Principat o a les Balears es pot ser regidor, batle, jutge o director d'una empresa sense dir ni una paraula en la llengua del país. Això, fins i tot els més jacobins haurien de veure que constitueix una anomalia d'unes dimensions del tot extraordinàries.

A hores d'ara hi ha dues exigències mínimes –una de nacional i una que fa referència a la política lingüística– que s'haurien de complir ràpidament per tal de poder construir un model de relació mínimament civilitzat i democràtic. Pel que fa als mínims a aconseguir, des d'un punt de vista nacional, tenim la necessitat de canviar la configuració de l'Estat espanyol, convertint-lo en un Estat federal. Caldria parlar, en aquest sentit, de pacte entre iguals, que garantis una simetria de tractament entre les nacions que formen l'Estat. Així mateix, caldria establir unes relacions bilaterals entre les diferents nacions i els òrgans centrals de l'Estat, basades en el consens i l'acord entre iguals, i no en la imposició verticalista pròpia dels estats unitaris.

Quant a la planificació lingüística, aquesta proposta de canvi polític s'hauria de traduir en la instauració a l'Estat espanyol d'un model lingüístic igualitari, on tothom tengués els mateixos drets, independentment de quina fos la seua llengua. Així s'evitaria que, com ocorre ara mateix, mentre els hispanoparlants gaudeixen de tots els drets lingüístics (dins i fora del seu propi territori), la resta els tenim conculcats, ni que sigui parcialment, fins i tot a l'interior del nostre domini lingüístic.

Quan s'ha posat la proposta sobre la taula, emperò, ja s'han fet sentir les veus jacobines de sempre, que han considerat (com no es podia esperar d'altra manera) que el que per a nosaltres és una proposta de mínims i transitòria, per a ells queda fora dels màxims (en una situació que, a més a més, consideren definitiva). ♦